JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

O‘ZBEK MILLIY QO‘SHIQCHILIGINING QADR TOPISH XUSUSIYATLARI

Buxoro davlat universiteti
“San’atshunoslik” fakulteti
Musiqa ijrochiligi va madaniyat
kafedrasi oqituvchisi
Bexruz Hamidovich Boltayev

Anotatsiya: Nafas olish normal kechsa, avval aytilgandek, kuylovchining asosiy e’tiborini chiroyli, erkin jarangga qaratish, u doimo butun ovoz hosil qilish apparati to‘g‘ri ishlash bilan bog‘liqligini yodda tutish lozim.

Kalit so’zlar: Ovoz,nafas olish,ko’krak qafasi,ovoz aparati,qoshiq, Yusuf Xos Hojib, Devonu lug‘atit turk, sh’er,qasida,rajaz.

Qadimgi qo‘shiqchilik san’ati janrlari va shakllari rang-barang bo‘lib, ular ijtimoy turmush, xalq an’analari hamda marosimlari bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan. O‘rta Osiyo xalqlari qo‘shiqchilik san’ati asosan madhiyalar, allalar, yig‘i, harbiy chaqiriqlar, ibodat qo‘shiqlari, tantanalar, bayramdagi qo‘shiqlar tarzida namoyon bo‘lgan. Qadimgi davlatlarda qo‘shiqchilik san’ati xalq san’ati shaklida paydo bo‘lib keyinchalik sinfiy jamiyatga o‘tish va ijtimoiy tabaqalanish natijasida uning kasbiy (professional) shakli ajralib chiqa boshlagan.

O‘rta Osiyoda eramizdan avvalgi dastlabki ming yilligning birinchi yarimida, ya’ni ilk temir davrda ibtidoiy jamoa tuzimi o‘zining so‘nggi bosqichni o‘tib, uning o‘rniga sinfiy jamiyat yuzaga kelganligi nazarda tutilsa,

unda professional qo‘shiqchilik san’atining ilk asoslari bundan ikki yarim ming yil avval shakllana boshlagan deyish mumkin. O‘zbekiston tarixidagi barcha davrlarda qo‘shiqchilik san’atida kishilarni Vatanga sadoqatli, komil insonlar qilib tarbiyalashga masalalariga katta e’tibor berilgan.

Qo‘shiq-san’atning oliy turi bo‘lgan she’riyatning qadimiy va keng tarqalgan turidir. Qo‘shiq so‘zini XI asarda yashab ijod qilgan tilshunos olim, Maxmud Qashg‘oriyning mashhur “Devonu lug‘atit turk” asarida ham uchratamiz. U qo‘shiq-qobug‘ so‘zini arabcha “sh’er”, “qasida”, “rajaz” deb tarjima qilgan va misol keltirgan.

Turkan qatun qutina
Tergo‘r mendin qoshig‘,

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

Ajg‘il siznin tabug‘chi,

O‘tnur jani tabug‘

(Malika (shoh) xotinga mendan maqtov, qasida (qo‘shiq) yetkur va hodimingiz yangi xizmat bilan yo‘llanadi deb ayt).

O‘zbek xalq qo‘shiqlarining uzoq tarixini o‘rganishda “Devonu lug‘atit turk” ning uchala tomida tarqoq holdagi qo‘shiqlar to‘plab tekshirilsa bundan

ming yil ilgari ham qo‘shiqlarning rang-barangligini mehnat, mavsum marosim va ishq, muhabbat mavzusidagi qo‘shiqlarning keng tarqalganligi, ularning til ibrolari, vazn, qofiyalaridan qo‘shiq ekanligini ko‘ramiz. Maxmud Qashg‘oriy tomonidan turk qabilalari orasida to‘plangan qo‘shiqlar yordami bilan o‘zbek yozma adabiyotining yuzaga kelishi va taraqqiyot etishi uchun lozim b o‘lgan adabiy zamining bir qismini qo‘shiqlar tashkil etganini aytish mumkin. Devondagi to‘rtliklarni bir nechasi xalq qo‘shiqlari asosida yaratilgan yozma adabiyot namunalari bo‘lishi ham mumkin.

Qo‘shiq so‘zini yana bir mashhur qomusiy olim Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilik” asarida ham uchratamiz:

Bu turkcha qo‘shuqlar tuzatdim sene

O‘qirda unitma, duvo qil mene.

Demak, qo‘shiq so‘zi bir zamonlar she’riyat ma’nosini anglatgan va xalq she’riyati shu termin bilan atalgan, umumlashma termin sifatida ishlatilgan. Qo‘shiqning bunday keng ma’nosi xalq o‘rtasida hozirgacha saqlanib qolgan. Masalan, xalq shoir, dostonchilari doston aytganlarini bildirmoqchi bo‘lsalar “qo‘shiq aytdim” ham deydilar. Ammo qo‘shiq terminini ko‘p ishlatadilar. Demak, qo‘shiq o‘zbeklarda keng ma’noda bo‘lib, she’riyatni ifoda etgan. San’atning haqiqiy mazmuni inson va uning hayotini muayyan ijtimoiiy axloq normalari bilan belgilanadi, go‘zallik esa his orqali kishiga zavq beradi.

Demak, san’at asarlarini yaratish ham kishining ruhiy dunyosiga, bilimining

kengligiga, his tuyg‘ularining sog‘lomligiga, tasavvurining boyligi va tarangligiga bog‘liq ekan. Mana shu sifatlarga ega bo‘lgan inson dunyodagi

ezguliklarning qadriga yetadigan, bir narsaga baho berganda ezgulik, go‘zallik

ideallariga qarab baho beradigan b o‘lib qoladi. Xonandalik nafasi xususida shuni ta’kidlash joizki, unga haddan ziyod e’tibor va ba’zida noto‘g‘ri tasavvur xonandalarga o‘z ovozi, intonasiyasi jarang sifatini nazorat qilish, ijodiy

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

momentlarga yetarli e’tibor qaratishga imkon bermaydi. Shu sababli boshlovchi xonandaga e’tiborini nafas jarayoniga ortiqcha jalb qilmaslikni tavsiya etgan bo‘lardik, ayni paytda uni buzishga ham yo‘l qo‘yib bo‘lmaydi. Masalan: yelkalarni ko‘tarish, qorinni chiqarish, nafasning ortiqcha harakatlari, ayniqsa ortiqcha havo olish, shuningdek, “nafassiz” kuylash - nafas tayanchisiz kuylash.

Nafas olish normal kechsa, avval aytilgandek, kuylovchining asosiy e’tiborini chiroyli, erkin jarangga qaratish, u doimo butun ovoz hosil qilish

apparati to‘g‘ri ishlash bilan bog‘liqligini yodda tutish lozim. Xonadalik nafasiga oid quyidagi amaliy maslahatlarni tavsiya etmoqchimiz:

Kuylashni boshlamay turib, talaba gavdasi rostlangan, qorin tortilgan, ko‘krak bir muncha ko‘tarilgan, bel va yelkalar tekis b o‘lishi kerak. Xonandaning umumiy kayfiyati butun organizmning to‘liq mushak erkinligi holatda ijodiy faollik, ko‘tarinki kayfiyatini k o‘zda tutadi. Bunda xayolan aytilgan “Ax” da pastki qovurg‘alar kengayadi, ularni nafasini oxirigacha tutib turishi lozim. Nafas olish yengil shovqinsiz (burun va sal ochilgan og‘iz orqali) olinadi. Nafas soniyasining ulushida go‘yo tutib qolinadi, va shu “yashirin” nafasda kuylay boshlanadi. Nafasni juda tejab, nafas olish ustanovkasini saqlashga urinish kerak (xuddi havo olishda davom etayotgandek). Bu tovush tayanchini sezish imkonini beradi. Yanada chuqur nafas olish uchun talabaga o‘zi sevgan gul atirini sekin hidlashini tasavvur qilishni aytish lozim. Bu usul ko‘plab taniqli pedagog vokalchilar amaliyotidan o‘rin olgan. Xonandalik nafasini asta-sekin rivojlantirish va mustahkamlash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1 .Ражабов Тухтасин Ибодович, Ибодов Уктам Расулович ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕСНЯМ БУХАРСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА НА УРОКАХ МУЗЫКИ // Вестник науки и образования. 2020. №21-2 (99). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/obespechenie-natsionalnogo-naslediya-v-obuchenii-pesnyam-buharskogo-detskogo-folklora-na-urokah-muzyki (дата обращения: 26.10.2023).

2 Rajabov T. I., Ibodov O. R. O’zbek Xalq Musiqa Merosda O’quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2021. – Т. 1. – №. 6. – С. 139-145.

3 Ибодов У. Р. ИНСТРУМЕНТАЛЬНАЯ МУЗЫКА КАК ОРУДИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ НА ЧЕЛОВЕКА //Рекомендовано к печати

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

Ученым советом Института психологии имени ГС Костюка НАПН Украины (Протокол № 14 от 28 декабря 2020). – 2020. – С. 336.

4. Каюмов Ибрагим Файзуллаевич ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ИСТОКИ МУЗЫКИ // Academy. 2020. №11 (62). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-istoki-muzyki (дата обращения: 26.10.2023).

5. Каюмов Иброхим Файзуллоевич, Жураева Мафтуна МЕСТО МУЗЫКИ В ВОСПИТАНИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ 5-7 КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ // Проблемы педагогики. 2020. №3 (48). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/mesto-muzyki-v-vospitanii-duhovno-nravstvennyh-kachestv-uchaschihsya-5-7-klassov-obscheobrazovatelnyh-shkol (дата обращения: 26.10.2023).

6. Fayzullaevich Q. I. Culture and art values and aesthetics in formation factors. – 2021.

7. Kholmurodovna R. O., Esanova M. J. The Importance of Imagination and Perception in Traditional Singing Performance //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 73-74.

8. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.

9..Ramazonova U. X., Esanova M. J. An’anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o’rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501..

10. Ramazanova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339

11. Каримов О. И. Садриддин Айни-знаток и любитель народной музыки //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 13 (138). – С. 21-24.

12. Каримов О. И. Бўлажак мусиқа ўқитувчиларида маънавий-ахлоқий сифатларни шакллантириш //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 377-381.

13.Каримов О. И. Профессиональные музыкальные взгляды будущего учителя музыки //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 22-2 (100). – С. 17-20.

14.Boltayev B. H. BUXORO SHASHMAQOMI VA XORAZM MAQOM IJROCHILIGIDA MUSHKULOT (CHERTIM) VA NASR (AYTIM) YO’LLARI

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

SEMANTIKASI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 776-782

14. Hamidovich B. B. Classification of the Bukhara Status (" Shashmakom") System //AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 109-111.

15. Болтаев Б. Х. Описание приёмы и методики представителей исторического генезиса и этапов узбекского музыкального обучения //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 806-813.

16. Boltayev B. H. Buxoro shashmaqomi doyra usullari ijrolari talqini //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 67-74.

17. Samiyeva M. A., Ramazonov A. V. O ‘ZBEK MUMTOZ MUSIQASI-O’QUVCHILAR QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH OMILI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 31-36.

18. Azimovna, Samiyeva Mehriniso. "THE BUKHARA PERFORMANCE STYLE IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF MORAL QUALITIES OF TEENAGERS." *Academia Science Repository* 4.04 (2023): 1067-1071.

19. Samiyeva Mehriniso Azimovna, & G’aybullayev Quvonchbek G’olibovich. (2023). THE BUKHARA PERFORMANCE STYLE IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF MORAL QUALITIES OF TEENAGERS. Web of Scientist: Interneti

20. Мустафоев Б. И. ОСОБЕННОСТИ УРОКОВ МУЗЫКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ //Достижения науки и образования. – 2019. – №. 1. – С. 46-48.onal Scientific Research Journal, 4(04), 1067–1071

21. Мустафаев.Б.. МУЗЫКАЛЬНО–ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АБДУРАУФА ФИТРАТА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023 - Т. 34. – №. 34 .journal.buxdu.uz https://buxdu.uz Page 1 Международный научный журнал № 2 (100), часть 2 «Научный импульс» сентябр, 2022 361

22. Мустафаев Б. Restoration of the System of Music Education in Uzbekistan in 1920 1940 Years //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

23. Камолов Ш. Х. Приёмы и методы преподавания музыки в общеобразовательной школе //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 602-607

24. Камолов Ш. Х., Бомуродов Ш. Ш. Педагогический характер студенческой молодежи и психологический подход //Academy. – 2021. – №. 3 (66). – С. 60-62.

25. Равшан Р. Р. ЗАМОНАВИЙ БАЙРАМЛАР РЕЖИССУРАСИДА ХАЛҚ ИЖОДИ НАМУНАЛАРИ ТАЪСИРЧАН ВОСИТА СИФАТИДА //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 117-122.

26. Равшан Р. Р. ЗАМОНАВИЙ БАЙРАМЛАР РЕЖИССУРАСИДА ТАЪСИРЧАН ВОСИТАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ УСУЛЛАРИ //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 136-144.

27. Равшан Р. Р. ТЕАТР ТОМОШАЛАРИДА ТАЪСИРЧАН ВОСИТАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ УСУЛЛАРИ //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 145-151.

28. Urinov S. K., Nematullayeva S. CULTURAL CENTERS ARE A PLACE OF KNOWLEDGE AND ENLIGHTENMENT //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 100-106.

29. Mo'Minmirzo Zokir O. G. L. et al. TEATR FAOLIYATIDA BOSHQARUV JARAYONLARINI TASHKIL ETISH USULLARI //Oriental Art and Culture. – 2022. – Т. 3. – №. 2. – С. 57-62.

30. Xolmo'minov M. Z. O. L. et al. MADANIYAT MARKAZLARIDA TO'GARAKLARNI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI //Oriental Art and Culture. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 102-107.

31. Ravshanovich H. H. O'QUVCHI YOSHLARDA IJRO MALAKALARINI O 'STIRISHDA FANLARARO ALOQADORLIK //" USA" INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE TOPICAL ISSUES OF SCIENCE. – 2023. – Т. 8. – №. 1.

32. Ravshanovich H. H., Hakimovich X. J. ESTETIK TARBIYA BERISH JARAYONIDA O'ZBEK XALQINING MUSIQIY MEROSIDAN FAYDALANISH //World of Science. – 2023. – Т. 6. – №. 6. – С. 73-74.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

33. Ravshanovich H. H. MUSIQA DARSLARINI O‘QITISHDA FANLARARO ALOQADORLIKNING AHAMIYATI //JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH. – 2023. – Т. 6. – №. 6. – С. 11-14.

34. Абдуллаев К. Ф., Умурова М. Ё. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ УРОКА ПЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 66-69.

35. Umurova M. Y. Educational Significance of Children's Folklore Songs //AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 148-152.

36. Umurova M. Y. Formation of Patriotic Feeling in Youth Students through Folk Songs //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 99-103.